

**Українська культура в
період «розвинутого
соціалізму» та кризи
радянського устрою.
Український андеграунд та
антирадянські течії др.
пол. ХХ ст.**

Тема 11 - 12

1932 р. постанова «Про перебудову літературно-художніх організацій».

Відповідно до цього документа діяльність митців мала контролювати
Спілка радянських письменників, а основним творчим методом оголосили
соціалістичний реалізм

«Соціалістичний реалізм стверджує буття як діяння, як творчість, мета якого — безперервний розвиток найцінніших індивідуальних здібностей людини заради перемоги її над силами природи, заради її здоров'я й довголіття, заради великого щастя жити на землі»

«Соціалістичний реалізм вимагає від митця правдивого історично-конкретного зображення дійсності в її революційному розвитку. При цьому правдивість й історична конкретність художнього зображення дійсності мусять сполучатися з завданням ідейної переробки і виховання трудящих у дусі соціалізму. Соціалістичний реалізм забезпечує мистецькій творчості виключну можливість виявлення творчої ініціативи, вибору різноманітних форм, стилів і жанрів»

Характерні риси соцреалізму:

- 1) народність
- 2) ідейність
- 3) цілеспрямованість
- 4) поєднання реалізму й радянської романтики
- 5) виховний потенціал
- 6) наявність одного чи кількох позитивних героїв
- 7) звеличення партії, ідей соціалізму, комунізму, уславлення вождів.

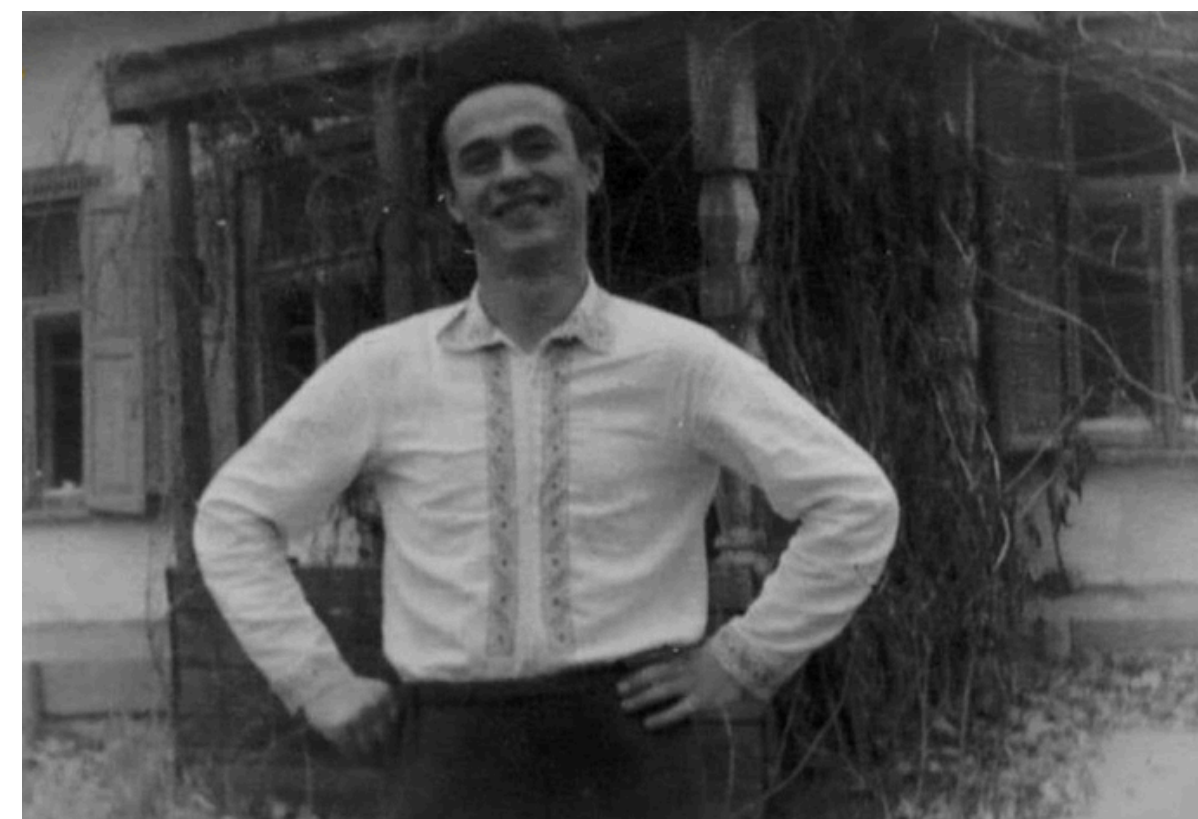
“У багатьох із нас одразу після ХХ з’їзду було багато наївного, рожевощогокого оптимізму, телячого ентузіазму, багато було ілюзій, побудованих на піску”

Іван Світличний

“... після того з’їзду дух оновлення й сподівання на краще життя охопив усі покоління”

Микола Вінграновський

“...Сталін не зійшов на п’єдестал, не люди поставили його, а він сам виліз - через віроломство, підлість, виліз криваво і зухвало, як і всі кати... прижиттєва слава і обожествлення стають посмертною ганьбою”

Василь Симоненко

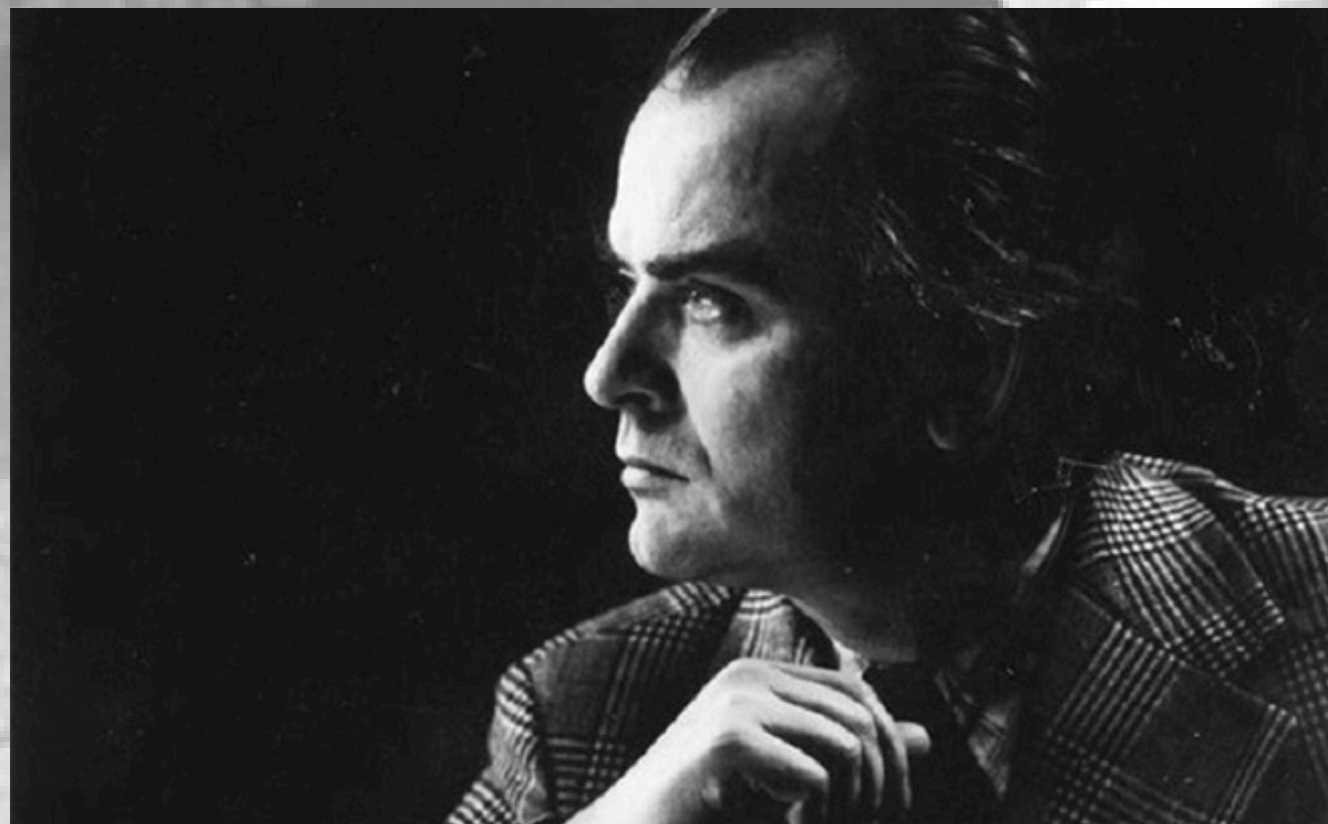
Демонтаж пам'ятника Сталіну

Коли помер кривавий Торквемада

*“...Вони самі усім розповідали,
Що інквізитора уже нема.
А люди, слухаючи їх, ридали...”*

*Не усміхались навіть крадькома;
Напевно, дуже добре пам'ятали,
Що здох тиран, але стоїть тюрма!”*

Дмитро Павличко, 1958

Дмитро Павличко - шістдесятник
Герой України

Когорта. Плеяда. Компанія друзів

“Шістдесятники” - письменники, митці, перекладачі, науковці, котрі розпочали активну діяльність на зламі 1950-х і 1960-х років.

“Шістдесятники стали шістдесятниками, тому що це була когорта людей, об’єднаних між собою спільними переконаннями, боротьбою, чесністю. І вони дуже любили одне одного. Так, як поважали, к підтримували одне одного шістдесятники, я не знаю іншого такого покоління”

Ліна Костенко

Євген Сверстюк про “шістдесятників”

Запорізький
Національний
Університет

*“...Серед ознак шістдесятників я б поставив на **перше** місце юний ідеалізм, який просвітлює, підносить і єднає.*

***Другою ознакою**, отже, я б назвав шукання правди і чесної позиції. В самому шуканні вже є неприйняття і опір. Поетів тоді називали формалістами за шукання своєї індивідуальності. Насправді – за шукання істини – замість ідеї, спущеної зверху для оспівування.*

*Як **третю ознаку** я б виділив неприйняття, опір, протистояння офіційній літературі і всьому апаратові будівничих казарм.”*

Клуб творчої молоді “Сучасник”, 1960 р.

Неформальне об’єднання молоді. Осередок ранніх “шістдесятників”

З одного боку, місцева влада намагалася створити простір для самовираження молодих культурних діячів - але, з другого, не менш активно втручалась в цю діяльність

На час свого закриття об’єднував понад 1200 ентузіастів.

Спадкоємці “Розстріляного Відродження”.

Запорізький
Національний
Університет

Биківнянська трагедія

“Першовідкривачами” поховань у Биківнянському лісі стали члени Київського клубу творчої молоді. На початку 1960-х Лесь Танюк, Алла Горська і Василь Симоненко як члени комісії КТМ, що мала розслідувати злочини «сталінського періоду порушення законності», здійснили візит у Биківнянський ліс.

“Биківнянські могили” - найбільше в Україні місце поховання жертв масових політичних репресій 1937—1941 років

Спадкоємці “Розстріляного Відродження”.

Биківнянська трагедія

Розголос щодо жахливих знахідок у Биківні разом з принциповим небажанням влади визнавати криваві злочини започаткував переслідування та ворожнечу влади по відношенню до шістдесятників

“...Коли б усі одурені прозріли,
Коли б усі убиті ожили,
То небо, від прокльонів посіріле,
Напевне б, репнуло від сорому й хули.

Тремтять, убивці! Думайте, лакузи!
Життя не наліза на ваш копил.
Ви чуєте? На цвинтарі ілюзій
Уже немає місця для могил!..”

Василь Симоненко (На цвинтарі розстріляних ілюзій, 1962)

Запорізький
Національний
Університет

Василь Симоненко - бунтар та лірик

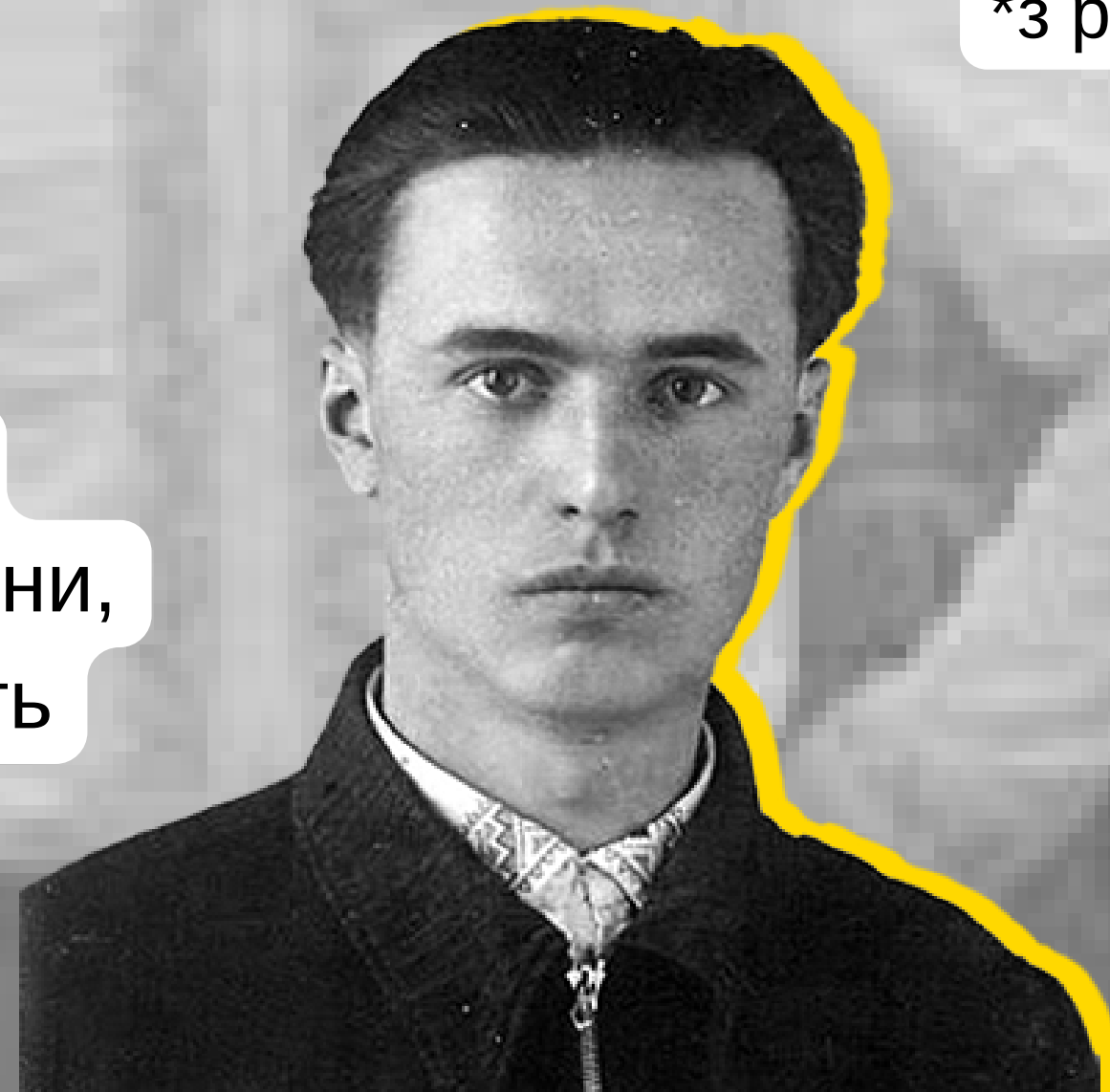
Самвидавні збірки Василя Симоненка поклали початок українському рухові опору 1960-70-х років. Ця поезія була сатирою на радянський лад.

Відомі поезії Симоненка "Задивляюсь у твої зіниці", де поет пише про любов до України, "Лебеді материнства" належать до громадянської лірики.

Наводять версію, що до побиття правоохоронцями Симоненка міг бути причетний Микита Хрущов, про якого поет на початку 60-х написав вірш

"— Що оце ти пишеш? Таких, як ти, писак у мене багато.
— Хоч у вас таких і багато, але я, їй-Богу, один"

*з розмови Хрущова та Симоненка

Василь Симоненко - бунтар та лірик

Він дивився на мене тупо
Очицями, повними блекоти:
— Дарма ти себе уявляєш пупом,
На світі безліч таких, як ти.
Він гримів одержимо і люто,
І кривилося гнівом лице рябе,
Він ладен був мене розіпнути
За те, що я поважаю себе.

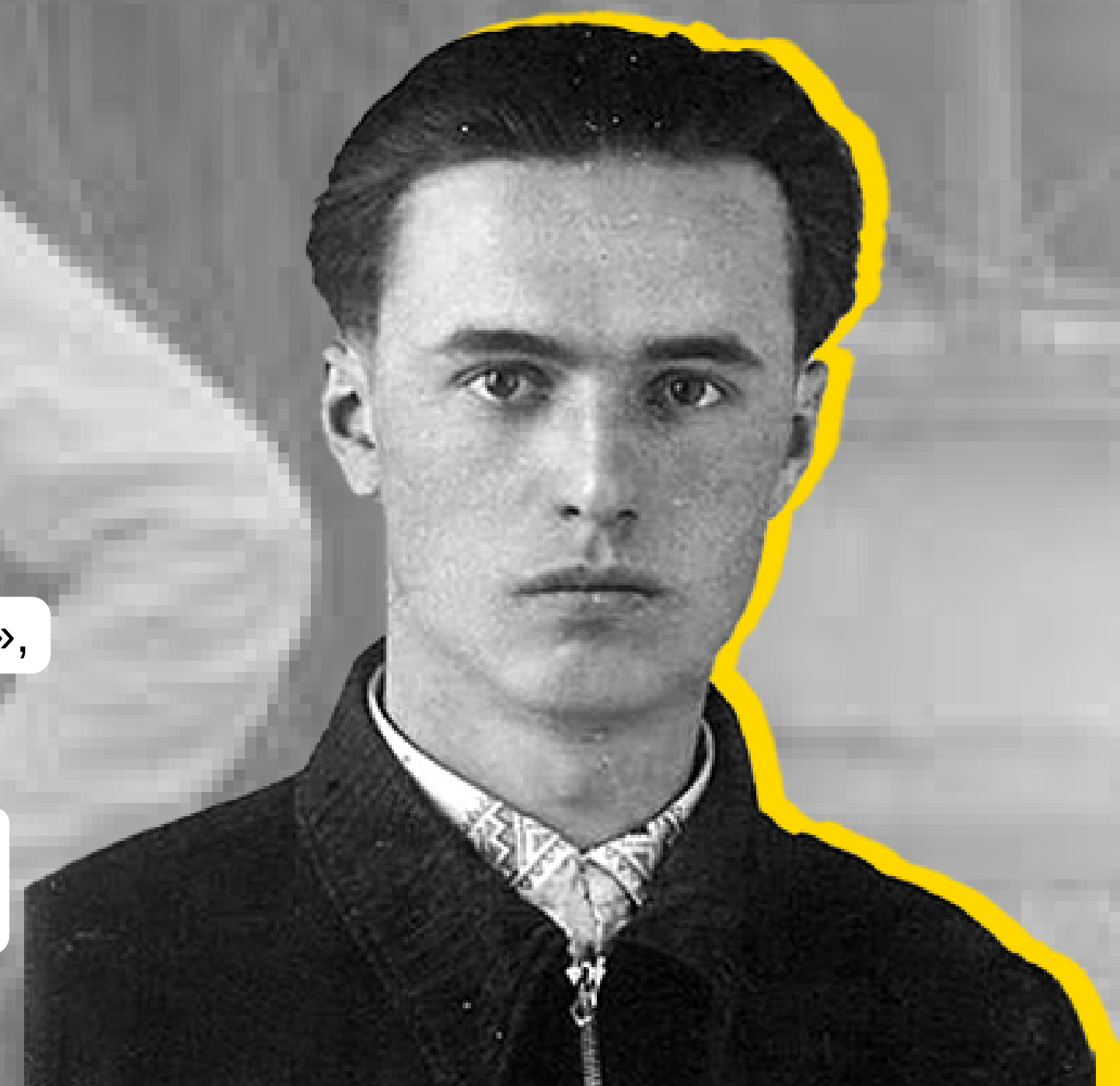
Не стала навколішки гордість моя...

Ліниво тяглася отара хвилин...

На світі безліч таких, як я,
Але я, їй-богу, один.

У кожного Я є своє ім'я,
На всіх не нагримаєш грізно,
Ми — це не безліч стандартних «я»,
А безліч всесвітів різних.

Ми — це народу одвічне лоно,
Ми — океанна вселюдська сім'я.
І тільки тих поважають мільйони,
Хто поважає мільйони «Я».

САМВИДАВ ТАМВИДАВ

Видані поза цензурою підпільні листівки, книги, статті, періодичні видання. Поширення “самвидаву” - одна з форм діяльності дисидентів.

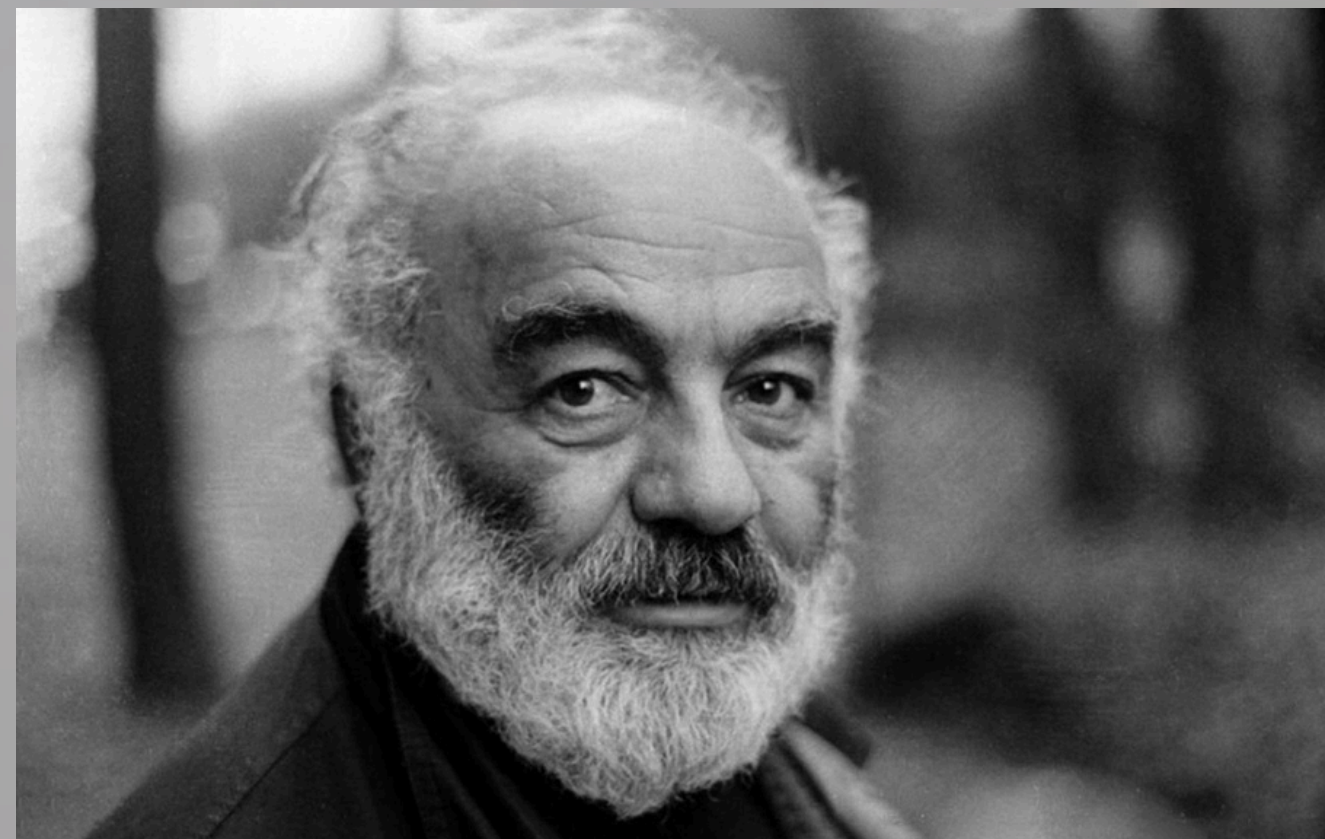
Першою “самвидавською” роботою (1966) була “Правосуддя чи рецидиви терору?” В’ячеслава Чорновола. У січні 1970 р. почав виходити журнал “Український вісник”.

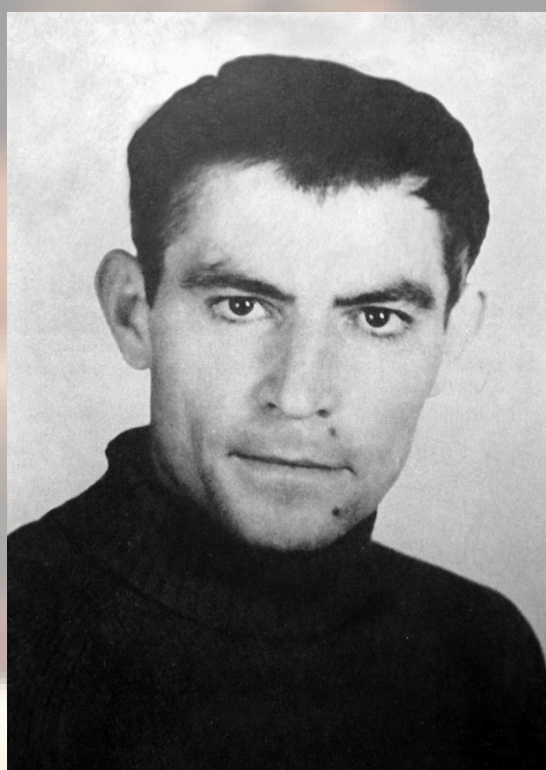

Хто проти тиранії - встаньте!

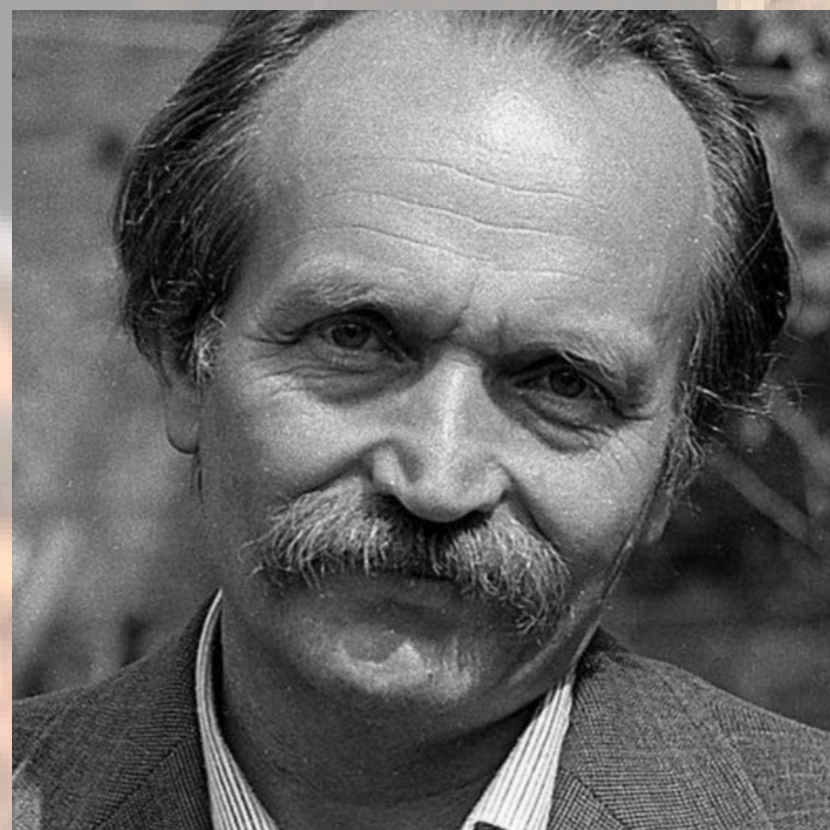
Прем'єра "Тіней забутих предків" режисера Сергія Параджанова стала чи не першим публічним протестом політичного характеру, в епіцентрі якого були "шістдесятники"

Сергій Параджанов

Василь Стус

Віячеслав Чорновіл

Метою акції протесту на прем'єрі "Тіней забутих предків" було привернення уваги до хвилі арештів у колі української інтелігенції

“Усі встали, Стус - сів”

“Поетом себе не вважаю. Маю себе за людину, що пише вірші. Деякі з них — як на мене — путящі”

Він писав відкриті листи до Компартії, Спілки Письменників та Верховної Ради, критикуючи порушення людських прав і арешти колег. Незабаром режим арештував і його самого, перетворивши із захисника політв'язнів на ув'язненого.

Василь Стус написав заяву про відмову від радянського громадянства, пояснюючи, що обстоювання демократичних цінностей несумісне з радянською системою.

Уперше Василя Стуса арештували 12 січня 1972 року — тоді відбулася ціла хвиля “різдвяних” ув'язнень українських дисидентів, яка увійшла в історію під назвою “операція “Блок” або “арештована коляда”.

“Коли життя забране - крихт не потребую...”

“Психологічно я розумів, що тюремна брама вже відкрилася для мене, що днями вона зачиниться за мною — і зачиниться надовго.

Але що я мав робити?

За кордон українців не випускають, та й не дуже кортіло — за той кордон: бо хто ж тут, на Великій Україні, стане горлом обурення і протесту? Це вже доля, а долі не обирають. Отож її приймають — яка вона вже не є. А коли не приймають, тоді вона силоміць обирає нас...

Але голови гнути я не збирався, бодай що б там не було. За мною стояла Україна, мій пригноблений народ, за честь котрого я мушу обставати до загину”, — “З таборового зошита”, 1983.

у 1970 році він першим публічно називає
убивство художниці, правозахисниці й
дисидентки Алли Горської убивством

Василь Стус

Пам'яті А.Горської

Ярїй душе. Ярїй, а не рїдай!
У чорній стужї сонце України,
а ти шукай - червону тїнь калини,
на чорних водах тїнь її шукай.

Бо мало нас. Дрїбнесенька ..... *любов*
Адже для молитов і сподївання. / Лише або нині /
Застерїгає доля нас зарання,
що калинова кров - така крута,
така терпїва, як кров у наших жїлах.
У бїлій стужї бїлих голосїнь,
цї грона болю, що падуть в глибоїнь,
безсмертною бїдою оковались.

х

Скїнчилися останнї сподївання.
Нарештї - вільний, вільний, вільний ти.
То прїспїшиєсь, ядучи в самовїгнання,
безжалїно спалїй дорогї листи,
ї вїрнї спалїй, душу спалїй, спалїй
Бадїхвїхвїквїртїй, хвїзвїквїтїхвїдїквїлїєй, ххх/Бадїхвїквїквїє! Тодїх
свїй немовнїй горнїй дух пали.
Тодї вже, впертїй, безвїсти одчалоїй, Тодї або: Тодї/
бездомностї озвучи постоли.
Що буде завтра? Дасть бїг день і хлїба.
А що, коли не буде того дня?
Тодї вже - габїй. Отодї вже - габїй,
простужчи до смертї навмання.

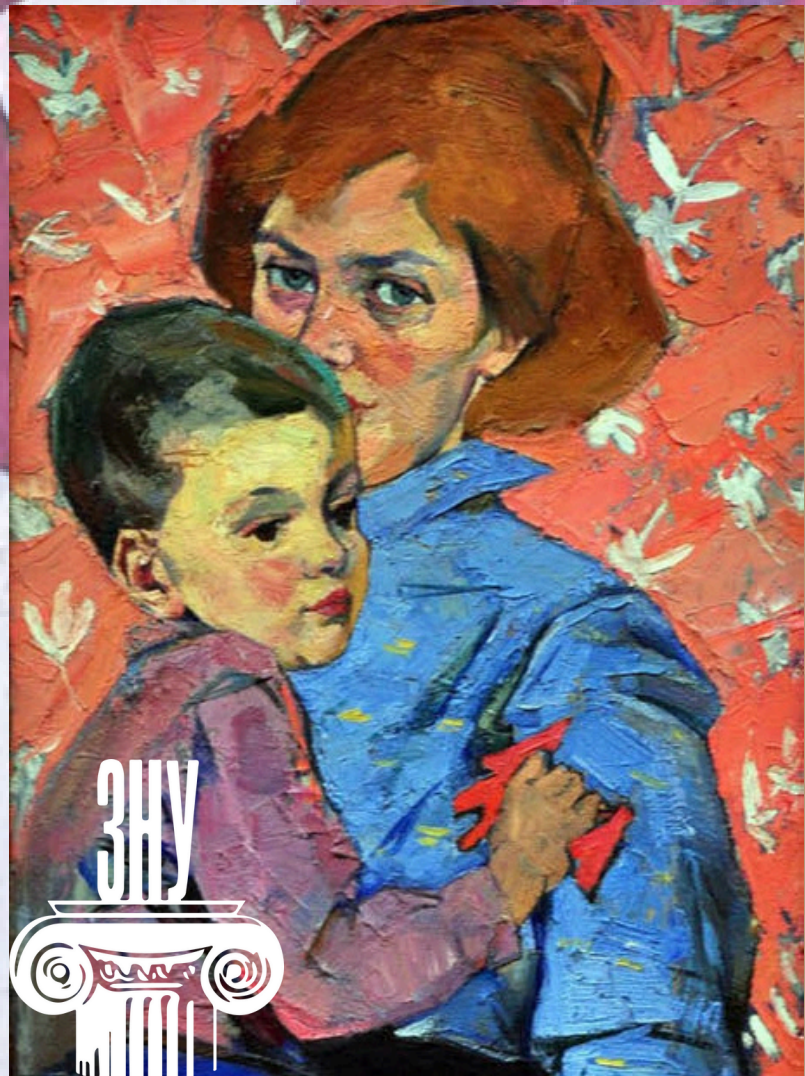

Запорїзький
Нацїональний
Унїверситет

Алла Горська

“Є одна дівчина, Алла Горська, два роки як член Спілки - і викладає сама; енергійна п'ятьох! Я б у неї закохався, якби не чоловік її - Вітько Зарецький, уже відомий художник. І все це люди гарячі, з українським серцем!

Лесь Танюк

Вітраж

“Шевченко. Мати”

Опанас Заливаха, Людмила Семикіна, Галина Севрук, Галина Зубченко і Алла Горська

«Возвеличу малих, отих рабів німих, я на сторожі коло них поставлю слово!»

Запорізький
Національний
Університет

Репресії проти інакомислячих.

“Каральна медицина”

У 1972 р. досягла свого апогею кампанія проти інакомислячих. Були заарештовані В'ячеслав Чорновіл, Євген Сверстюк, Іван Світличний, Іван Дзюба, Михайло Осадчий, Юлій Шелест, Василь Стус та інші. Практично всі вони були засуджені до тривалого ув'язнення та відправлені до таборів суворого чи особливого режиму на Уралі та в Мордовії.

Деяких опозиціонерів, яких було важко звинуватити у порушенні відповідних статей кримінального кодексу оголошували божевільними та замикали до психіатричних лікарень спеціального типу. Серед таких був і уроженець Запорізької області генерал Червоної армії Петро Григоренко. Його головна “провина” перед радянською владою полягала у підтримці кримськотатарського народу

“Тільки божевільні можуть не любити соціалізм” (М. Хрущов)

«Нормальна людина не хоче втекти з СРСР»

Ця хвороба, мовляв, настільки повільно розвивається, що помітити її можуть тільки спеціалісти.

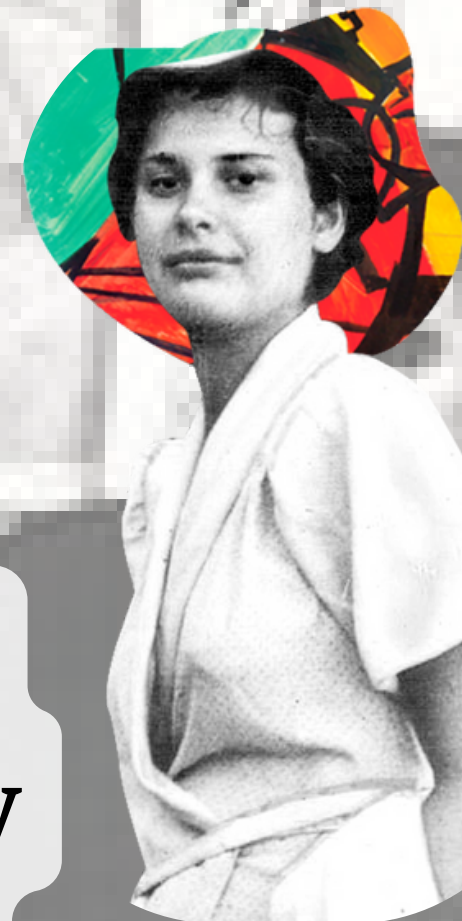
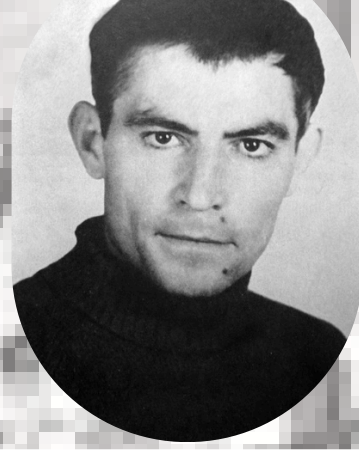
Серед її симптомів: «марення пошуку правди», «філософська інтоксикація», «марення реформаторства» тощо.

Діагноз - “уповільнена шизофренія”.

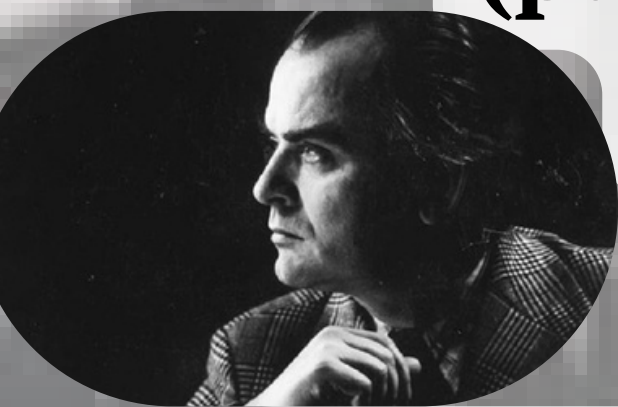
За інакомислення, критику радянського устрою, релігійні погляди або за спробу втекти з країни. «Лікували» від антирадянщини «кінськими» дозами потужних нейролептиків, електрошоком і побиттям. Великі дози препаратів викликали нестерпний біль, відбивали бажання боротися, жити та навіть думати.

Документи з Дніпропетровської психлікарні сьогодні опрацьовуються в архіві СБУ. Всього там зберігається близько 12 тисяч історій хвороб, з яких близько тисячі — картки політичних в'язнів психлікарні.

“Шістдесятники” не лише забезпечили історичну тяглість української культури, але й формували рух опору проти імперії. Вони стали ще однією ланкою у багатовіковому протистоянні України російському (радянському) колонізаторові. Внесок “шістдесятників” у відстоювання української самобутності у цьому розумінні неможливо переоцінити.

Культура західної української діаспори

Еміграція українців:

Перша хвиля - 80-90 рр. XIX ст.- Перша Світова

Друга хвиля - міжвоєнна

Третя хвиля - по закінченню Другої Світової

Найвідоміші представники української діаспори: Стів Возняк, Наталі Вуд, Джек Пеланс, Квітка Цісик, Енді Уорхол, Майк Мазурки, Серж Лифар, Володимир Горовиць

Серед третьої хвилі еміграції була справжня культурна еліта: понад 50 поетів і письменників, 300 професорів університетів, понад 600 осіб духовного стану

Денаціоналізація та культурне спустошення

**Поширення русифікації: українська
мова витіснялась з усіх сфер
культурного життя**

**“Пробудження” України Чорнобилем -
початок кінця Радянського Союзу**

Олесь Гончар

«Палаюча, мов смолоскип, впала вона на третину річок та на джерела вод... А ймення звізди Полин...»

“Пишу вам, друзі, з України чорнобильної, сторозтерзаної тоталітарною диктатурою, пишу з тієї колись квітучої землі, де упродовж десятиріч гірше Батиевих орд спустошували життя сталінські сатанинські ексадрони смерті, випивали душу народну криваві імперські упирі, невситенні демони зла і насильства”

“Привітання учасникам конференцій у Вашингтоні та Філадельфії» (1990)

Володимир Івасюк

Геніальний композитор і співак, який зробив українську естраду відомою на весь світ. Автор понад 100 пісень та 50 інструментальних творів

"Йому неодноразово робили зауваження, чому ти пишеш тільки українське. Він казав: "Тому що я українець і я того хочу". Хто робив зауваження, я пригадати не можу, але те, що вони були, особливо в останній період творчості, це точно. Хотіли від нього іншого, а він не хотів". - Галина Івасюк

"Я вже дозрів, щоб мене розіп'яти."

Archive of Lubomyr Krysa (Courtesy Photo)

Похорон Володимира Івасюка, Львів, 22 травня 1979 року. Попрощатись із композитором приїхали тисячі людей не лише зі Львівщини. Влада боялась, що похорон може перерости у бунт

Виступи учасників фестивалю були викликом усій радянській системі, яка нищила, руйнувала, вбивала тих, хто не підпадав під її «порядки». Люди не могли вибачити і смерть Володимира Івасюка. Молодіжний похід до могили музиканта 4 березня 1989 року, коли Володимирові Івасюку мало б виповнитись 40, став виявом громадянської позиції сотень людей.

"То була перша непокора людей владі. Своєрідний протест, виражений приходом на похорон. Це ж були по всіх організаціях збори, комсомольські, профспілкові, аби людей не пустити. А це не вдалося, так виглядає, що люди просто протестували. Я чув від людей, як вони казали, я подумав – а чого ви мені маєте забороняти на похорон піти? Я піду. А що зробите? Зробіте – боротимемося. Перший несанкціонований мітинг до того, що вже було пізніше",

– Любомир Крися, фотохудожник.

Archive of Lubomyr Krysa (Courtesy Photo)

Молодіжний похід до могили Володимира Івасюка на Личаківському цвинтарі з нагоди 40 річчя від народження композитора і співака. Львів, 4 березня 1989 року

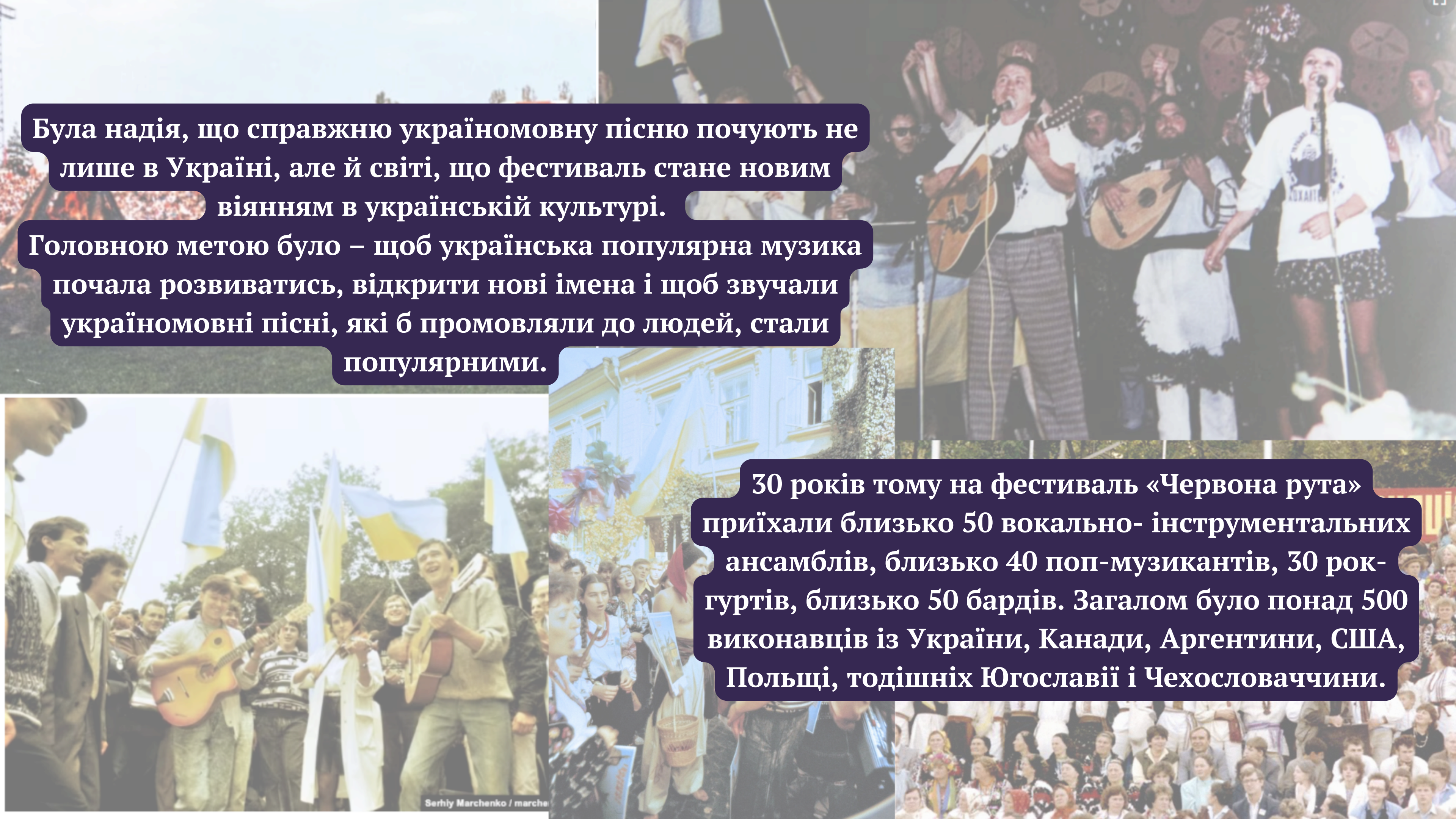

Serhiy Marchenko / marche

Була надія, що справжню україномовну пісню почують не лише в Україні, але й світі, що фестиваль стане новим віянням в українській культурі.

Головною метою було – щоб українська популярна музика почала розвиватись, відкрити нові імена і щоб звучали україномовні пісні, які б промовляли до людей, стали популярними.

30 років тому на фестиваль «Червона рута» приїхали близько 50 вокально-інструментальних ансамблів, близько 40 поп-музикантів, 30 рок-гуртів, близько 50 бардів. Загалом було понад 500 виконавців із України, Канади, Аргентини, США, Польщі, тодішніх Югославії і Чехословаччини.

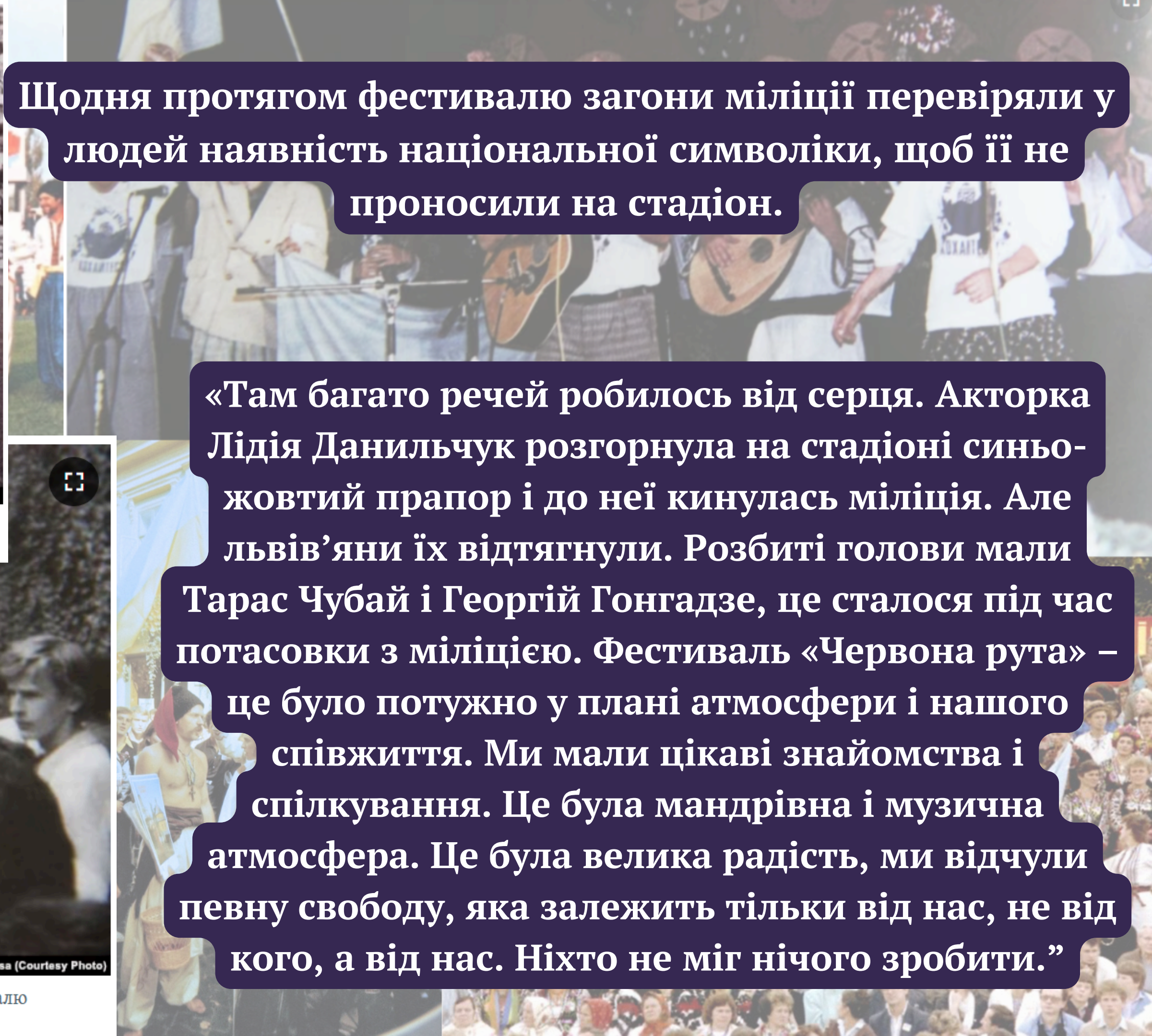
Archive of Yuriy Voloshchak (Courtesy Image)

Відкриття фестивалю «Червона рута» відбулося під звуки трембіт та із міліціонерами біля трибун стадіону. Чернівці, 17 вересня 1989 року

Archive of Lubomyr Krysa (Courtesy Photo)

На задньому плані кордон міліції на одній з вулиць в Чернівцях під час фестивалю

Щодня протягом фестивалю загони міліції перевіряли у людей наявність національної символіки, щоб її не проносили на стадіон.

«Там багато речей робилось від серця. Акторка Лідія Данильчук розгорнула на стадіоні синьо-жовтий прапор і до неї кинулась міліція. Але львів'яни їх відтягнули. Розбиті голови мали Тарас Чубай і Георгій Гонгадзе, це сталося під час потасовки з міліцією. Фестиваль «Червона рута» – це було потужно у плані атмосфери і нашого співжиття. Ми мали цікаві знайомства і спілкування. Це була мандрівна і музична атмосфера. Це була велика радість, ми відчули певну свободу, яка залежить тільки від нас, не від кого, а від нас. Ніхто не міг нічого зробити.»

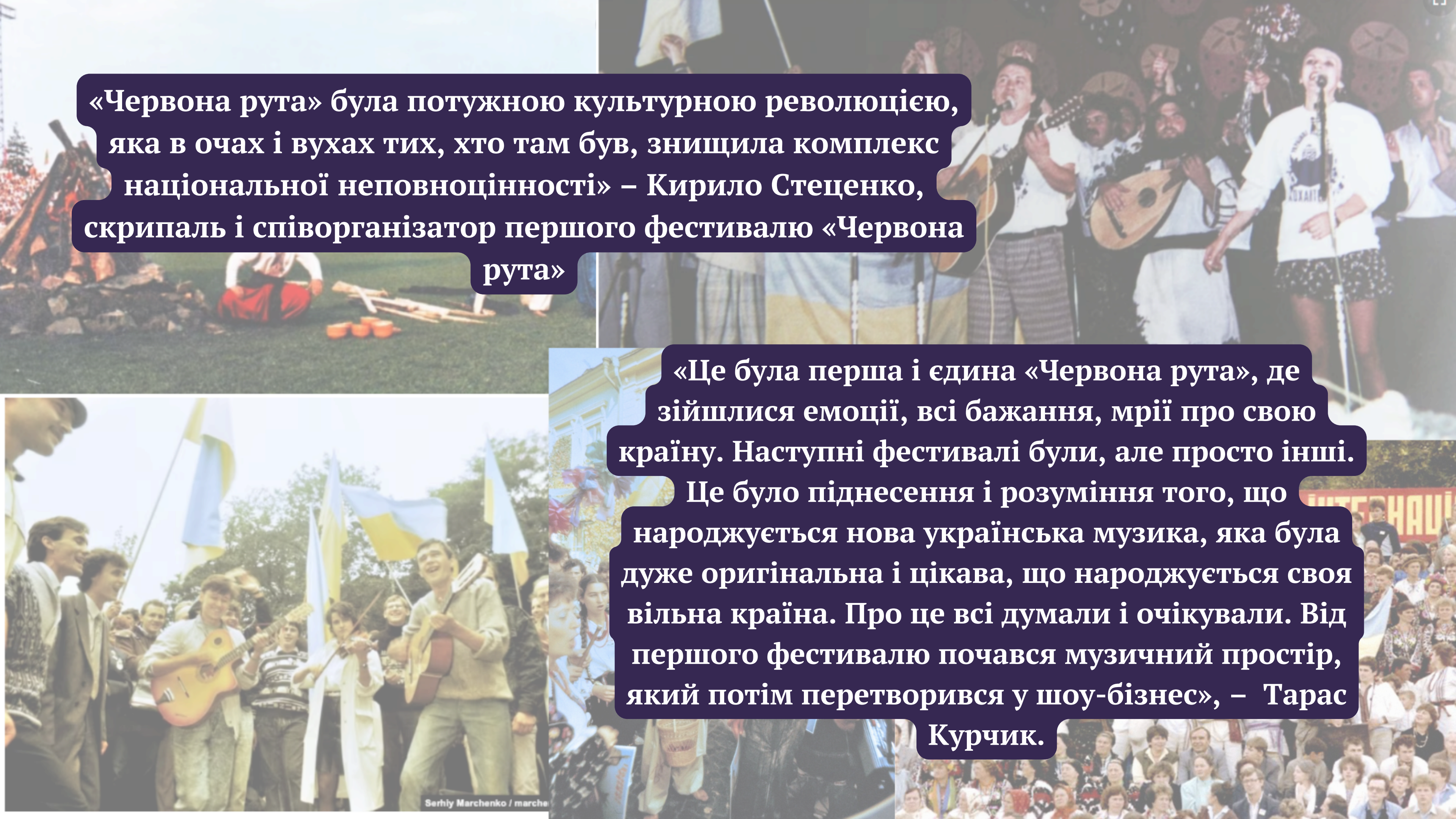

«Це ж тільки 1989 рік –
«саюз нерушимий» ще
здається таким
непорушним,
всеволодність КДБ ще
практично не піддається
сумнівам, а його
співробітники, майже не
криючись, зафіксують
усе, що відбувається, на
плівку для майбутніх,
цілком можливо,
арештів...»

Перше публічне виконання Гімну України. Після того, як зі сцени першого фестивалю «Червона рута» бард Василь Жданкін (ліворуч) почав співати «Ще не вмерла України і слава, і воля», до нього долучилися співаки Віктор Морозов (праворуч) і Едуард Драч (посередині). Чернівці, 1989 рік

«Червона рута» була потужною культурною революцією, яка в очах і вухах тих, хто там був, знищила комплекс національної неповноцінності» – Кирило Стеценко, скрипаль і співорганізатор першого фестивалю «Червона рута»

«Це була перша і єдина «Червона рута», де зійшлися емоції, всі бажання, мрії про свою країну. Наступні фестивалі були, але просто інші. Це було піднесення і розуміння того, що народжується нова українська музика, яка була дуже оригінальна і цікава, що народжується своя вільна країна. Про це всі думали і очікували. Від першого фестивалю почався музичний простір, який потім перетворився у шоу-бізнес», – Тарас Курчик.